

УДК 7.026.94(477-25):930.2

О. Р. Горбик,

*кандидат архітектури, доцент кафедри
дизайну, інженерно-технологічний
інститут,*

*Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»*

О. Є. Творонович,

*головний спеціаліст Національної Спілки
архітекторів України.*

І. О. Творонович,

*студент 2-го курсу, архітектурного
факультету КНУБА*

**НОВА ВЕРСІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ІМЕНІ ЩЕК,
ОДНОГО З БРАТІВ-ЗАСНОВНИКІВ КИЄВА
ТА ТЕКСТОВІ МОДЕЛІ ЙОГО ЗБРОЇ-СИМВОЛУ
В АСПЕКТІ РЕТРОСПЕКТИВНОГО ПРОТОДИЗАЙНУ**

Анотація: в статті подаються нові версії гіпотези тлумачення давньослов'янського імені Щек (Чек), середнього з братів-засновників Києва, від виду його улюбленої персональної зброї «чекана» та бойової спеціалізації «чекання у засідках». Розглядається можливість діалектичних відмінностей у слов'янських племінних говірках при вимовленні цього імені з урахуванням лінгвістичної комбінаторики. Наводяться варіанти текстових моделей князівських чеканів з позиції ретроспективного протодизайну з метою подальшого графічного та реального відтворення.

Ключові слова: археологічна знахідка, варіант, версія, гіпотеза, град, Київ-місто, Кий, князь, легенда, літопис, зброя, засновник, історія, модель, неоліт, праслав'яни, ретроспективний протодизайн, Чек, чекан, Щек, тотальний дизайн.

Вступ. Вихідні передумови. Оповідь про заснування міста Києва братами Києм, Щеком, Хоривом, сестрою Либідь, та назва міста Києва на честь старшого брата [2, 8], широко відома. Проте, багато хто не вважає її історично доведеною, оскільки:

- Нестор Літописець не вказав, коли це було;
- невідомо, ким був Кий, князем, чи перевізником на переправі через Дніпро;
- незрозумілі імена братів, а тому не ясно, до якого народу вони належали;

- вся історія нагадує вигадану казкову легенду, тощо.

Прибічники достовірної літописної версії заснування столиці України наводять навіть такі підтвердження:

- зрозумілість імені сестри;
- наявність в назві міста співзвучності з іменами засновників: гір Києвиці, Щековиці, Хоревиці, річки Либідь;
- існування у вірменських текстах [7] та нормандських сагах подібних оповідей і.т.д.

Проводячи в Студентському науково-навчальному виробничому підрозділі (СННВП) «Майстерня», що діє на кафедрі дизайну інженерно-технологічного інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», дослідження по спеціальності «графічний дизайн» на тему «Ретроспективний протодизайн родових символів князів Київовичів» і, прийнявши позицію сприйняття, достовірною історію заснування столиці, ми прийшли до нових гіпотез, щодо тлумачення імен перших князів. Принагідно вкажемо, що першими роботами в напрямі урбаністичного ретроспективного дизайну були:

- карта-план О.Д. Зоріна, О.І. Кутового, В.А. Розенберга «Київ Х–ХІІ ст.»[6];
- макет-реконструкція стародавнього Києва Ю.С. Асєєва, Г. Маюкевич у Національному музеї історії України.

Автори вищезгаданих робіт, виконаних у далекому 1973 р., не підозрювали, що їх твори можуть відкрити цей новий напрям у багатолічному дизайні.

В попередніх статтях [3, 4] висловлено гіпотезу, що ім'я Кий та найменування града Києва походять від назви найважливішого, первинного знаряддя праці, зброї, символу бойової слави, палиці, посоху – кия – «з давньослов'янської мови». Князь Кий міг отримати таке бойове прізвисько з однієї, або з кількох причин:

- він змолоду був інвалідом, шкутильгав, опираючись на кий через поранення ноги у героїчній битві;
- князь провів слов'янські племена довгим шляхом, у поважному віці, ідучи тільки з кием-посохом;
- Кий-палиця була символом його влади, якою, окрім усього могли карати злочинців.

Будучи весь час з кием, він і отримав своє прізвисько (Кий), а stolьний град – назву(Київ).

Формулювання мети статті(постановка завдання): стисле дослідження має мету, що виражена у вигляді завдання:

– на основі запропонованих нових версій гіпотези походження і значення імені середнього брата, засновника поселення на горі Щекавиці в Києві – Щека, розробити текстові моделі варіантів ретроспективного протодизайну його улюбленої зброї – чекана, для наступного детального графічного і матеріального відображення.

Виклад методики та результатів дослідження: Якщо ім'я старшого брата, засновника сучасної столиці України, походить від старослов'янського слова «кий», то беремо на себе сміливість стверджувати, що ім'я середнього брата Щека такого ж походження.

Щек – це діалектично видозмінений «Чек», тобто той, що чекав у засідці на здобич, або ворогів з чеканом у руках. Можливо Щек був ватажком мисливців, що полювали, або воїнів, що мали специфічну тактику ведення бою.

Корінь слова Чек(Щек) давнього походження. Він існував та досі існує у багатьох індоєвропейських мовах. Зокрема у ряді сучасних мов таких як українська, польська, англійська.

Чекан – це старовинна, компактна зброя, пристосована для нападу після тривалого чекання зі схованки; інша назва – «келеп».

Чеканути – означало вдарити чеканом по голові, а чек (шек) - це воїн, який був озброєний чеканом. Тобто ім'я середнього брата, засновника поселення на горі Щекавиці, можливо, так само походить від виду його улюбленої зброї.

Чеканий – це чіткий, виразний, ретельно-опрацьований, тобто, як варіант, ім'я Чек(Щек) може означати скорочення і від цього значення.

В нашому випадку, можна, гіпотетично стверджувати, що Щек(Чек), середній з трьох братів, влаштовував засідки, приймав участь в оточенні здобичі або ворогів. Це означає, що він був дуже шанованим у ті часи.

Описавши в попередніх статтях [3, 4] гіпотезу пояснення виникнення бойового прізвиська-імені – Кий, старшого із братів-засновників стоїчного града Києва від одного з найдавніших знарядь праці, виду персональної зброї – палиці або кийка (кия), ми не вказали на також один з найстаріших трудових засобів та найпершої зброї в руках первісних людей – каміння, краще – камінця. Говорячи про тлумачення походження імені середнього брата – Щека (Чека) від його улюбленої зброї, де застосовувалось каміння, обійтися без нього було неможливо. Дійсно – камінці почали використовувати первісні люди в багатьох трудових та бойових процесах: камінням розбивали горіхи та кості, впольовували тварин. Удар рукою озброєного каменюкою швидше

досягав найвищого ефекту. Кинувши камінь, можна було поранити або вбити звіра, птаха, рибку, суперника, тощо.

Поєднання двох елементів для праці, полювання та воєн, прив'язання каміння до одного кінця – дерев'яного кийка – держака, було одним з найкращих значних відкриттів, зроблених стародавніми людьми, які дозволили отримати нову, дуже небезпечну зброю та засіб праці – чекан (щекан), схожий на сучасну сокиру, або великий молот. Такий інструмент дозволив значно збільшити ефективність первісних штучних знаряддів (кия та каменя), що раніше використовувались окремо:

- у багато разів посилювся кінцевий удар;
- на 1.0 – 1.5 м збільшилось поле досягнення (при триманні чекана у руці);
- виросла дальність та сила удару при киданні чекана на відстань і.т.д.

При веденні бою на відкритій місцевості (у степу чи на полі) – чекан поступався видовженому, твердому кия-спику, тому що був коротший. Ним було важче розмахувати і фехтувати. Але при раптовому нападі у обмеженому просторі, наприклад, після чекання із засідки – це була інша нищівна зброя, якою били, в основному по голові звіра або ворога. Такий удар був або смертельним, або наносив тяжке поранення, після якого супротивник ставав «чекану тим», або «щеканутим» – тобто ставав несповна розумом.

В ранньому або пізньому «кам'яному» віці, коли за нашою гіпотезою, праслов'янські, праукраїнські етноси прийшли в основні місця сучасного розселення, чекан (щекан), був однією з найважливіших видів зброї, яким міг орудувати тільки дуже фізично сильний воїн-лідер. З тих найдавніших часів давні слов'яни мешкали на території сучасної України але відомі нам під різними назвами: скіфи, саки, сармати, кіммерійці, поляни, древліани...[12]. Трипільська культура є однією з основних давньоземлеробських культур мідного віку. Трипільські племена займали простори Східної Європи від Дніпра до Карпат, від Полісся до Чорного моря і Балканського півострова. Розвивалася ця культура в IV–III тис. до н. е. (протягом 1500–2000 років) і пройшла в своєму розвитку три етапи — ранній, середній та пізній. В Україні виявлено понад тисячу пам'яток трипільської культури. Вони згруповані у трьох районах: найбільше в Середній Наддністрянщині та Надпрутті й Надбужжі, менше у Наддніпрянщині. Вірогідно, за густотою розселення об'єднання племен.

Академічні історики та археологи, знайшовши речі, виконані за зміненими, порівняно з попередніми технологіями, прикрашеними не таким, як раніше зустрічалися орнаментом, поспішали заявити про нову культуру етносу. Цим самим, несвідомо принижувалися творчі можливості наших пращурів. Уявіть собі, виявляється, люди тих часів повинні були виробляти одні і ті самі речі,

без змін та новацій на протязі століть, тисячоліть, інакше майбутні вчені заявляють, що їхні прогресивні вироби робили якісь інші майстри.

Тільки новий підхід до історії, з позиції ретроспективного протодизайну дозволяє зрозуміти помилковість таких теорій. Дизайнери, як люди творчої мистецької професії, заявляють, що навіть один і той же майстер, на протязі життя може неодноразово змінювали манеру виконання виробів, їх форму, орнамент, колір, технології. Ще змінюються в одних і тих же поселеннях стилі, моди на предмети, що заставляє творців поповнювати вид виробів, не змінюючи національність і мову. Тобто зміни характеру артефактів, не одночасно означає, що вони відносяться до якихось других культур, можливо просто майстрам набридло робити одне і те за застарілим фасоном і вони почали робити для тодішнього ринку щось нове.

Якщо ім'я Щек (Чек), так само, як і Кий та назва столиці Київ походять від найменувань старіших видів знарядь праці та озброєння (дерев'яного кия, кам'яного з держакком чекана), то це до певної міри підтверджують нашу гіпотезу про заснування просто-міста Києва в перші часи заселення Європи, як першого великого поселення саме праукраїнськими, давньослов'янськими племенами.

Зупинимося на вимові та написанні першого звуку і літери у слові Щек. Звуки «щ» та «ч» дуже подібні, «щ» походить від «ч» з додавкою попереду «с», тобто «щ» дорівнює «с» з додаванням «ч». Київ, у літописі, лежав у землях полян, але у стольному граді були і представники інших етносів – наприклад, сіверян. У цих та інших етнічних говірках «ч» легко могло переходити у «щ», тобто ім'я середнього брата з князів-засновників града Києва могло одночасно вимовлятися тоді, або «шек», або «чек», чи «чех». Записане автором «Повісті минулих літ» [8] з усних переказів особи, що говорили не по полянському, древлянському, сіверському або іншому етнічному діалекті, через значний відрізок часу від існування самого князя, перекладена на сучасні мови, як Щек, цілком могло первісно звучати як Чек, або Чех.

Окрім першого звуку в імені князя діалектично відмінюватися могла і остання, а саме «к» переходило у деяких говірках на «х». Застосовуючи методи лінгвістичної комбінаторики можна створити комбінацію з 4 елементів – (версії вимовляння імені середнього брата-засновника): 1) Щек; 2) Чек; 3) Щех; 4) Чех.

Ясно, що не всі варіанти могли використовуватися у старослов'янських етнічних говірках. До сучасних мов дійшли лише підкреслені у різних значеннях. Нам видається, що саме Щек (Чек, Чех) повів свої народи на захід [2], де і залишилися чехи, поляки, словаки, серби і т.д.

Улюблене озброєння князя-чекан, з позиції ретроспективного протодизайну, могло бути у кількох варіантах, що залежали від довжини дерев'яного держака, форми та розмірів каменя і, особливо, від способу поєднання основних елементів цієї зброї. Нагадуємо – що ні клеїв, ні цвяхів у ті часи не було. Тому з'єднання каменю з деревом могло бути виконане за допомогою шкіряних ремінців, жил, кишок тварин, скручених мотузків з рослин та волосся і.т.д.

Нами розроблені два текстові варіанти моделі чекана – простіші і складніші. Перший може мати такі основні габарити: держак до 900мм – довжиною, товщиною 30-50мм; камінь довжиною до 300-350мм, товщиною – 50-70мм. Каміння вставляється в розгалуження гілок і міцно прив'язується до держака.

Другий варіант передбачає: видовжений держак (до 1500мм), камінь (до 450мм). У камені зроблений отвір у який вставляється держак. Товщина держака – 50-70мм, чекана нагадує сучасний молоток або сокиру, камінь та держак міцно зв'язується.

Висновки з дослідження, перспективи подальших розвідок.

Проаналізувавши наукові дослідження, щодо заснування Києва трьома братами – Кием, Щеком, Хоривим з сестрою Либідь, ми не знайшли пояснення походження та значення імен. Гіпотетично вважаємо, що усі імена праукраїнського старослов'янського походження від назв наймогутніших в давніші часи зброї:

- палиці кия, який дав бойове прізвисько Кий;
- чекана (щекана), бойового молота або сокири, від якого походить ім'я-кличка середнього брата Щек, діалектично видозмінене Чек, Чех.

Постільки ця зброя була в епоху палеоліта і неоліта, то пропонуємо віднести заселення слов'янами теренів України на ті часи і тоді Київ, можливо, був одним з найдавніших міст Європи.

Запропоновані текстові варіанти двох моделей ретроспективного протодизайну символу зброї чекана, який за нашою думкою надав ім'я середньому брату – Щеку (Чеку), що напевно полюбляв нападати зі своєю дружиною після чекання у засідках. В подальшому, в розвідках на цю тему, мали намір відтворити графічні та матеріальні моделі князівського символу - чекана. Переведення наших гіпотез у достовірні теорії можливе при підтвердженні їх іншими дослідженнями. найліпше було б віднайти поховання Кия і Щека (останнє можливо на горі Щекавиці, або в Чехії, Моравії) з озброєнням – кием у старшого і чеканом у середнього брата.

Список літературних та електронних джерел:

- 1.Бек В.М. Тисячолітня Україна: доісторичні цивілізації та глобальні релігійно-політичні доктрини [навчально-методичний посібник]. – Київ-Ужгород – 2012. – 280с.

2. Велесова книга – К.: ПП. «Поранабок», 2006, - 60с.
3. Горбик О.Р., Дутчак Р.О. Текстова модель протодизайну родового знаку князів Київівчів (нова гіпотеза походження назви столиці України). – Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації: конвенції ООН про права інвалідів. Зб. тез доповідей 14 міжнародної науково-практичної конференції – К.: Університет «Україна», 2014. – с.420-422.
4. Горбик О.Р., Ломовський А.І., Нікуліна Г.Ф., Саркісян М.С. Можливі варіанти текстових моделей протодизайну родового символу князів Київівчів (до нових версій гіпотези походження назви столиці України). – Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Наук. - техн. зб. Вип. 37 – К.: КНУБА, 2014. – с.158-168.
5. Закревский Н. Описание Киева (в 2 т.). – М.: В.Грачев и Ко, 1868. - 950с.
6. Зорін О.Д., Кутовой О.І., Розенберг В.А. – Київ Х-ХІІ століть. План-реконструкція. – Київ: Мистецтво, 1973.
7. Котляр М.Ф. Історія України в особах. Давньо-руська держава. К.: Україна, 1996.-259с.
8. Нестор. Повість минулих літ. – К.: 1983.
9. Толочко П. Древний Киев – К.: 1983.
10. Хвойко В.В. Киево-Кирилловская неолитическая стоянка и культура эпохи мадлен. – Археологическая летопись.
11. Хвойка В.В. Городища среднего Приднепровья, их значение, древность и народность. – Труды XII археологического съезда, т.1. –М.: 1905
12. historical-clab. org. ua

Аннотация

В статье предлагается новая версия гипотезы трактования древнеславянского имени Щек (Чех), среднего из братьев-основателей Киева от вида его любимого персонального орудия «чекана» и боевой специализации. Рассматриваются возможности диалектных различий в славянских племенных говорах при произношении этого имени с учетом лингвистической комбинаторики. Приводятся варианты текстовых моделей чекана с позиций ретроспективного протодизайна с целью дальнейшего графического и реального формирования.

Ключевые слова: археология, версия, гипотеза, град, город, Киев, Кий, князь, легенда, летопись, модель, неолит, праславяне, ретроспективный протодизайн, тотальный, дизайн, Чех, чекан, Щек.

Summary

The new versions of the origin of the Slavonic name Scheck (Check), the middle brother-founder of Kyiv from the title of the eldest type of his personal favorite weapon- “checkun” (axe or big hammer in English) are explained in the article. The dialection versions of the Kings name in differing Slavonic tribes are examine. The models of the Kings “checkun” in the trend of the retrospective protodesign are offered.

Key words: archeology, capital, chronic, city, “grad”, check, hypothesis, Kyiv.